

BOORN EN BOERSCHOP

Periodiek van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis

Borne - Bornerbroek - Hertme - Zenderen

VAN DE REDACTIE

Het veranderde uiterlijk van BOORN en BOERSCHOP zult U zeker hebben opgemerkt. De voornaamste verandering is het feit dat de pagina's niet meer zijn ingelijmd, maar dat ze zijn geniet. Bestuur en redactie hebben hiervoor moeten kiezen omdat er problemen waren met onze "huisdrukker". Tot nu toe was het n.l. steeds nodig om de te plaatsen foto's te rasteren (dat is het omzetten van de foto in een puntjespatroon waardoor er een goede kopie van gemaakt kan worden).

Na het beschikbaar komen van een computer met een scanner, moet dit rasteren kunnen vervallen, hetgeen zeer handig en kostenbesparend is. De werkzaamheden van de redactie en de opmaakmogelijkheden worden hierdoor zeer vergemakkelijkt en verbeterd. Het bleek echter dat onze huisdrukker niet de gewenste kwaliteit kon leveren met de door de redactie gescande foto's. Het contrast van de foto's werd dermate slecht dat het voorlaatste nummer toch nog op de oude manier gemaakt moest worden. Dit is jammer want dat leidde tot extra kosten. Bovendien blijkt nu dat we bij een andere drukker mooiere fotoafdrukken zullen krijgen dan we voorheen gewend waren. Reden temeer dus om de huidige drukker voor de tot nu toe geleverde werkzaamheden te bedanken en over te gaan op een andere drukker die wel aan onze wensen kan voldoen.

Onze nieuwe huisdrukker wordt de firma **Hassink drukkers** uit Haaksbergen, die geleid wordt door een van onze leden. Een advertentie van deze firma zult U achter in ons blad aantreffen.

De redactie verwacht door deze veranderingen een betere kwaliteit van ons blad te kunnen waarborgen en hoopt op Uw blijvende steun, b.v. in de vorm van tekstbijdragen.

Het vertrouwde beeld zal blijven...

Doo allens met moat, mer nich met middelmoat

IN MEMORIAM JAN VAN NUENEN

Geheel onverwacht overleed op 29 september j.l. ons medelid JAN VAN NUENEN op de leeftijd van 71 jaar. We verliezen in Jan een veelzijdig mens die zich zeer verdienstelijk wist te maken op verschillende gebieden.

Hij werd geboren op 30 april 1927, als zoon van een textielabrikant, te Meerveldhoven bij Eindhoven. In de oorlogsjaren volgde hij de handelsschool bij de fraters in St. Michelsgestel. Dit werd gevolgd door een textielopleiding in Eindhoven. In 1947 kwam een periode van een jaar waarin hij als volontair werkte bij de firma Spanjaard in Borne. Na de vervulling van zijn militaire dienstplicht werkte hij enkele jaren in de textiel. Daarna vervulde hij verschillende betrekkingen tot hij, in 1958, overstapte naar het welzijnswerk. Hij kwam daardoor terecht in Rotterdam, West Brabant, Schiedam en tenslotte in Hengelo, waar hij zich bezig ging houden met buitenlanders in Overijssel.

Zijn gezondheid noopte hem helaas reeds in 1987 gebruik te maken van een VUT-regeling. Jan kon echter niet stil zitten en pakte, voor zover hem dat mogelijk was, met veel toewijding zijn hobby's weer op. Daarbij was hij overwegend actief op drie gebieden, n.l. kerkelijk werk, textiel en archeologie. Van deze derde activiteit hebben we

zijn verslagen, voor zover ze op Borne betrekking hebben, in BOORN en BOERSCHOP mogen lezen. Deze belangwekkende verslagen zijn later gebundeld in het boekje "BORNE ARCHEOLOGISCH".

Met het heengaan van Jan is helaas een einde gekomen aan de contacten met een sympatiek en kundig mens die vaak de motor was van de vele zaken waarbij hij zich betrokken voelde. We zullen Jan zeer missen als mens en als leraar...

Velen hebben hem gekend en een zeer grote groep heeft hem begeleid op zijn laatste gang naar het kerkhof te Borne waar hij, op 7 oktober 1998, na een uitvaartmis in de St. Stephanus kerk, ter ruste werd gelegd.

Wij wensen zijn vrouw en kinderen veel sterkte bij het verwerken van dit grote verlies.

J.J. Grootenboer,
F.J. van Capelleveen.

EEN PROCES UIT 1855

In 1849 werd tot pastoor van de St. Stephanusparochie te Borne benoemd de Zeer Eerw. Heer Johannes Fredericus Warnink, geboren te Ootmarsum. Hij zou hier 41 jaar als pastoor blijven en stierf op 11 april 1890, 81 jaar oud. Oude Bornse mensen spraken altijd met het grootste respect over pastoor Warnink.

Pastoor Warnink werd in het jaar 1855 geverbaliseerd door de gemeenteveldwachter Lambertus Lucas. Waarom? Hij was het slachtoffer geworden van zijn priesterlijke arbeid, zoals zovelen van zijn confraters in de twee eeuwen vóór hem. Men dient zich te realiseren dat in 1853 de *wet tot regeling van het toezicht op de onderscheiden kerkgenootschappen* tot stand kwam. Deze wet was dus nog gloednieuw en kon nog op zoveel manieren worden verklaard, uitgelegd en toegepast o.a. bij begrafenissen.

Pastoor Johannes Fredericus Warnink die van 1849 tot 1890 herder was van de R.K. gemeenschap in Borne en die in 1888 de St. Stephanuskerk aan de Stationsstraat liet bouwen.

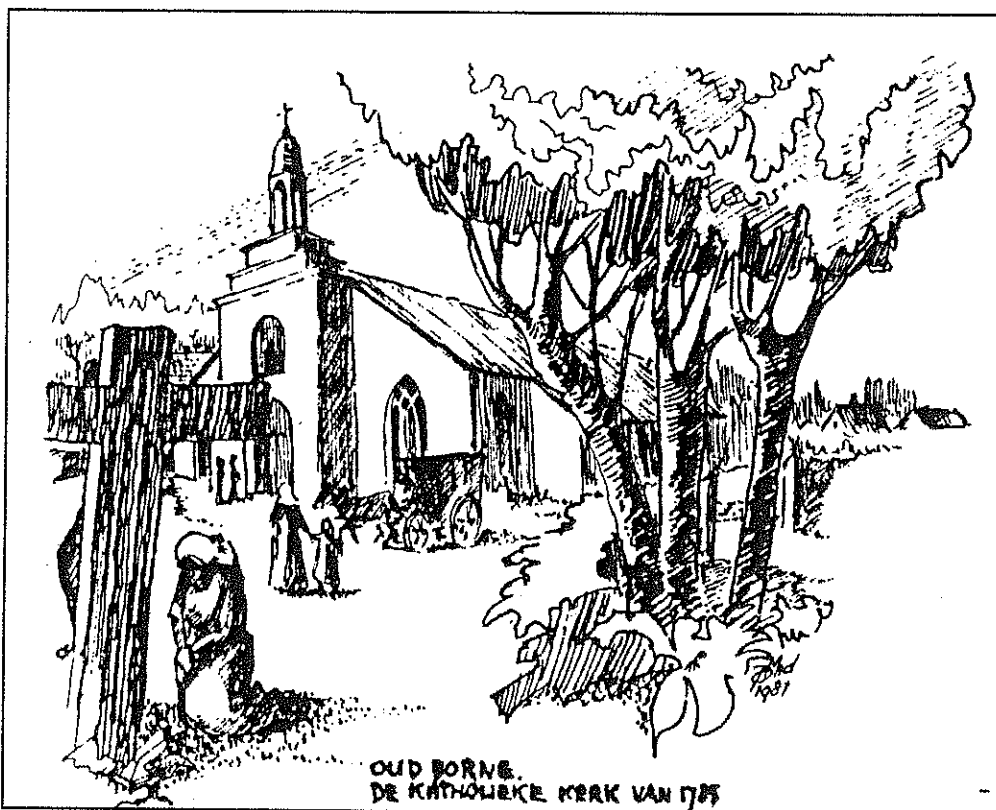
Maria Langeler, een zuster van Johannes Langeler, een wever te Borne, werd in de vroege morgen (7 uur) van de 13^e april 1855 op het (katholieke) kerkhof, gelegen achter de katholieke kerk aan de Hertmerweg, begraven. Pastoor Warnink bad de voorgechreven liturgische gebeden, besprenkelde het stoffelijk overschot met wijwater en zei daarbij: "*Heden zij uw verblijfplaats in vrede en uw woning in het heilige Sion. Door Christus onze Heer*". De pastoor heeft op de kist tot drie maal toe getekend met het kruis en daarbij gebeden: "*Ik teken dit lichaam met het teken van het heilige kruis, opdat het op de oordeelsdag verrijze en het eeuwige leven bezitte. Door Jezus Christus onze Heer*". En de beide misdienaartjes, de familie en bekenden die rondom het graf stonden, hebben samen geantwoord: "*Amen*". Hij besloot de begrafenisplechtigheid en had daarmee de beaarding der overledene verricht zoals de Kerk dat voor Haar kinderen wil.

Op 14 mei 1855 werd, met hetzelfde ritueel, het lichaam van Hendrikus Schoemaker ter aarde besteld. Maar pastoor Warnink werd daarbij bespioneerd door veldwachter Lambertus Lucas. Deze diende een aanklacht tegen de pastoor in want, zo was zijn oordeel, wat hij gezien had op die vroege ochtend, was niet toelaatbaar en in strijd met de wet. Zijn aanklacht tegen de pastoor zou de aanleiding worden tot een proces dat enige maanden lang de aandacht van heel ons land zou trekken. De couranten zouden er hele kolommen over vol schrijven en het katholieke dagblad "De Tijd" heeft er van 14 mei tot en met 19 december 1855 zeker 25 maal over bericht, terwijl ook de "Twentsche Courant" uit die dagen uitgebreide verslagen gaf. De pastoors van Borne, Bornerbroek en Hertme hebben van de Officier van de Rechtbank van Almelo, op 18 januari 1855, een schrijven ontvangen, waarbij hun werd verboden om nog op de katholieke kerkhoven te begraven. Op 3 mei werd dit verbod uitgebreid tot de parochies De Lutte, Haaksbergen, Buurse, Delden, Ootmarsum, Tubbergen en Reutum.

In de dagvaarding stond: Als zoude hij op de 13^e april en de 14^e mei 1855, des voormiddags, circa zeven ure, op het niet-besloten R.K. kerkhof te Borne, bij gelegenheid van de begravenis der lijken van Maria Langelder en Hendricus Schoemaker, in plegtewaad en vergezeld van misdienaars, het Christusbeeld en het wierookvat dragende, door het uitspreken van gebeden en

inaarding der lijken op eene voor en bij het kerkhof openlijk zichtbare wijze, godsdienstige plegtigheden hebben verricht.

Op de zitting van 17 juli 1855 werden 2 getuigen gedagvaard. De eene was Johannes Langelder, wever, wonende te Borne. Deze man had reeds verklaard, dat hij in den morgen ongeveer zeven uren, van den 13-den april 1855, zijn zuster, Maria Langelder, op het R.K. kerkhof te Borne heeft helpen begraven en dat bij die gelegenheid de pastoor van Borne, Johannes Fredericus Warnink, de godsdienstige plegtigheden, als het opzeggen van gebeden en het beaarden van het lijk heeft verricht, na alvorens op het kerkhof het misgewaad te hebben aangetrokken en vóór zijn vertrek weer te hebben uitgetrokken en dat daarbij tegenwoordig waren geweest twee koorknappen, dragende de een het Christusbeeld en de andere het wierookvat. Dat dit kerkhof is gelegen even buiten het dorp Borne, aan een voetpad, rondom omgeven met eenen beukenheg, ongeveer 5 voet hoog, zodat men buitenstaande wel kan zien, wat op het kerkhof gebeurt. De andere getuige was Lambertus Lucas veldwachter de gemeente Borne, aldaar wonende. Het proces-verbaal, op 14 mei 1855 opgemaakt vermeldde: Mij, op heden des morgens omstreeks zeven uur op surveillance bevindende, in de nabijheid van het R.K. Kerkhof te Borne, waar het lijk van Hendricus Schoemaker zoude begraven worden, heb ik gezien, dat Johannes Fredericus Warnink, pastoor te Borne, op het kerkhof, een wit kleed aanhebbende, gedacht lijk op het kerkhof ingeaard en daarbij godsdienstige plegtigheden heeft verricht.

Impressie van de oude Waterstaatskerk, getekend lang nadat deze was verdwenen. De kerk stond bij het oude kerkhof waar nu de Mariakapel staat.

Op 11 mei 1855 werd pastoor Warnink door de Rechtercommissaris ter zake van het begraven van Maria Langelder gehoord. De pastoor gaf toe, maar merkte op dat hij geen plegtgewaad had aangetrokken en dat zijn jeugdige begeleiders geen koorknappen maar misdienaars waren. De

pastoor verklaarde bij het verhoor op 8 juni korzelig, vol wrevel en verzet: *Ik heb op 14 mei j.l. Hendricus Schoemaker ingeaard en de plegtigheden, in de dagvaarding vermeld, verrigt. Ik vermeen hiertoe het recht te hebben volgens de bestaande Grondwet. De vervolging tegen mij be-vreemdt mij, temeer, uit hoofde dat het bedoelde kerkhof is afgesloten en wel zodanig, dat er in Holland zich weinig beter bevinden. Ik heb mij bij die gelegenheid geen miskleed aangehad, daar hetzelfde alleen bij het doen der Mis wordt gebezigd.*

Gedurende het gehele proces zou het gaan over de vraag, of een kerkhof al dan niet als een "besloten" plaats moest worden beschouwd. Toch was bij art. 167 van de Grondwet, handelende over godsdienst bepaald, *Alle openbare godsdienstoefeningen binnen gebouwen en besloten plaatsen wordt toegelaten, behoudens de nodige maatregelen ter verzekering der openbare orde en rust.*

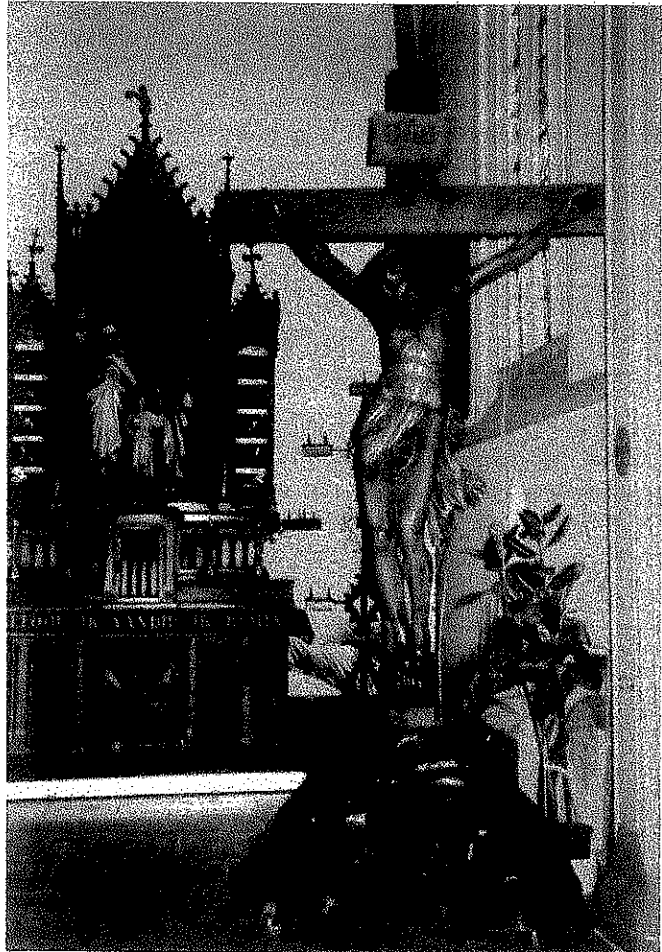
Nog werd op 24 mei 1855, op daartoe strekkend requisitoir van de Officier van Justitie van 23 mei 1855, door de Rechtercommissaris een bevelschrift uitgevaardigd tot dagvaarding van Willem Smeenk, tuinier, wonende in Stad-Almelo, om in de namiddag van die dag om vier uur zich te bevinden op het R.K.Kerkhof te Borne, en aldaar, als deskundige, op te nemen *de situatie der heg en poort of poorten, tot dien Kerkhof leidende en dienaangaande rapport uitbrengen.* Willem Smeenk was aanwezig en na beëdigd te zijn en in gezelschap van de Rechtercommissaris, de Officier van Justitie, de Griffier en twee dienders, kweet hij zich van zijn taak. *De Tijd* van die dag schreef: *Bijna half Borne was op de been.* Smeenks bevindingen waren: *Het bedoelde Kerkhof is gelegen in het Noord-Westen, vormende een langwerpige vierkant, rondom omgeven door eene beukenheg, hebbende de heg aan de Oostzijde, in het midden een poort, breed 2 el 25 duim, gesloten door een hekwerk, hoog in het midden circa 1 el en 14 duim, welks latten circa 12 duim van elkander zijn verwijderd. Deze Oostzijde, tegenover de tuin van de R.K. Pastorie gelegen heg, grenst aan eenen, voor het publiek toegankelijken mestweg en men, op dien weg staande, ter hoogte waar zich gemelde poort bevindt, een vrij gezicht heeft op het midden van het kerkhof, waar het kruisbeeld is opgericht; terwijl men, zich vlak voor de poort bevindende, het gehele kerkhof kan overzien. Dat de heg aan de Noordzijde grenst aan bouwland, die aan de achter of Westkant aan eenen sloot of weiland en die aan den Zuidkant aan een strook bouwland.* Aldus het proces-verbaal, hetwelk door de Rechtercommissaris, de Officier van Justitie en de Griffier werd ondertekend.

Op 17 juli 1855 kwam deze zaak te Almelo voor. Pastoor Warnink werd verdedigd door Mr. Hendrik Bloemen, procureur bij de "Arrondissements Regtbank" te Almelo. Nadat Mr. Bloemen enkele ondergeschikte zaken, zoals de ouderdom van de heg, de hoogte en de doorzichtigheid, in twijfel had getrokken, gaf hij eerst nog veldwachter Lucas een veeg uit de pan, door te verklaren, dat men, op de weg staande, van de begrafenisplechtigheid niets gezien kon hebben, of men moest door de heg "geloerd" hebben. Vervolgens ging de advocaat art. 167 der Grondwet na. Volgens dit artikel wordt elke openbare godsdienstoefening, binnen gebouwen en besloten plaatsen, toegelaten, behoudens de nodige maatregelen ter verzekering der openbare orde en rust. "De Grondwet", aldus Mr. Bloemen, "Geeft gene omschrijving en veel minder nog een bepaalde definitie van het begrip besloten plaats". Mr. Bloemen grijpt nog terug op art. 391 van het toentertijd 44 jaar in werking zijnde Wetboek van Strafrecht. Hierin wordt onder "besloten plaats of perk" verstaan: "elk stuk grond, omgeven door sloten of grachten, planken, levendig of dorre heggen, of door muren, om 't even van welk soort bouwstof, onverschillig welke hoogte of diepte, de ouderdom of de staat van verval zij van deze onderscheide soorten van afsluitingen, zelfs al

was er ook geen deur, afsluitende met een sleutel of enige andere wijze, of al ware ook de deur doorzichtig en gewoonlijk open".

Hiernaast het honderden jaren oude kruisbeeld dat eens het kerkhof aan de Koppelsbrink sierde en thans staat opgesteld in de St. Stephanuskerk aan de Stationsstraat.

Mr. Bloemen eindigde met: "Neen, de staat moet niet transigeren (schipperen) met het fanatisme en met de onverdraagzaamheid, die, door haar te believen niet verzacht, maar in tegendeel al meer en meer versterkt wordt. Van u, Edelachtbare Heren, verwachten wij dan ook, in deze een uitspraak, die aan eene zoodanige verdraagzaamheid bevorderlijk zal zijn en concludeeren met volkomen vertrouwen daartoe, dat bij dezelve moge worden verstaan, dat het feit, ter zake waarvan deze beklaagde alhier teregt staat, geene overtreding oplevert van de Wet en hij mitsdien ontslagen wordt van regtvervolging wegens dezelve, de kosten te dragen door den Staat".

Op 31 juli 1855 werd pastoor Warnink door de Rechtbank te Almelo vrijgesproken, daar *"het feit noch misdaad, noch wanbedrijf daarstelt"*. Ondanks deze vrijspraak tekende pastoor Warnink op 8 augustus 1855 echter appèl aan. De uitspraak van de rechtbank, dat het kerkhof in haar ogen geen *"besloten plaats"* was en de bewering, dat hij (de pastoor) de wet niet zou kennen en zodoende te goeder trouw handelde, nam hij niet. Naar aanleiding van het aantekenen van appèl, zou de zaak nu opnieuw worden behandeld en wel voor het Provinciaal Gerechtshof voor Overijssel te Zwolle, ter vaststelling, wat volgens de *"Wet op de Kerkgenootschappen"* wordt verstaan onder *"besloten plaats"*.

Op 22 augustus 1855 wordt het proces aangekondigd. Verdediger van pastoor Warnink is Mr Lipman uit Amsterdam. Op 11 september 1855 wordt de verdediging gewijzigd en ook nu wordt Mr Bloemen verdediger. Op 13 september 1855 verschijnt een verslag van het proces. Mr Ribbies, advocaat-generaal, trad op voor het Openbaar Ministerie en zei: *"dat de kerkhoven in Twente niet waren ingericht volgens de Wet en dat pastoor Warnink zich verzette op last van de Kerkelijke Overheid"*. Deze bewering was geheel bezijden de waarheid en de punten van de aanklacht werden stuk voor stuk door Mr Bloemen weerlegd en ontzenuwd. Op 24 september 1855 kwam de uitspraak van het Provinciaal Gerechtshof en deze luidde: *"Pastoor Warnink is schuldig, omdat het kerkhof niet een besloten plaats is, gezien het doorzichtige latwerk van de poort en de geringe hoogte daarvan. De heg daarentegen wordt voldoende hoog en dicht*

geacht". Pastoor Warnink wordt veroordeeld tot de kosten van het proces. De pastoor berustte ook niet in deze uitspraak en deed beroep op cassatie. Dit werd toegewezen en op 27 november 1855 werd het proces voor de Hoge Raad aangekondigd. Als verdediger zou wederom Mr Bloemen optreden. Het zou echter zover niet komen, want op 10 december 1855 heeft pastoor Warnink afgezien van het cassatieberoep. Nu nog kunnen wij dit besluit van de pastoor betreuren, gezien de afloop van een soortgelijk proces in 1856, tegen kapelaan H. te Vaarwerk uit de Gelderse Achterhoek waarbij de Hoge Raad het arrest vernietigd heeft en kapelaan Te Vaarwerk van rechtsvervolging ontslagen heeft o.a. op grond van het feit "dat begraafplaatsen uit den aard der zaak moeten worden beschouwd als besloten plaatsen".

G. ten Voorde †.

BORNE ¹⁹⁵⁵
**Antiek kruisbeeld
 bij toeval gespaard
 gebleven**
**Belangrijke aanwinst voor
 St. Stephanus-kerk**
*De parochianen van de St. Stephanus-
 parochie zullen deze dagen wel vreemd
 hebben opgekeken, toen zij zagen, dat
 op het priesterkoor een prachtig houten
 kruisbeeld was geplaatst. Dit kruisbeeld,
 dat enkele honderden jaren oud moet
 zijn, betekent een belangrijke aanwinst
 voor Borne's oudste parochie. Het is
 min of meer een toevalligheid, dat de
 St. Stephanuskerk dit buitenkansje is
 beschoren, want de kans is groot ge-
 weest, dat men de juiste waarde van het
 kruisbeeld nimmer had ontdekt.*
 Het beeld is afkomstig van het oude
 Katholieke kerkhof in de omgeving van
 de Koppelsbrink, waar in vroegere da-
 gen eveneens de Bornse parochie-kerk
 stond. Nimmer hebben de Bornse katho-
 lieken vermoed, dat op het kerkhof een
 kunstschat stond. Evenals het kerkhof
 was het Kruisbeeld in arge mate van
 verval geraakt, waarnaar practisch nie-
 mand meer omkeek. Het is ruim drie
 jaar geleden, dat tijdens een hevige
 Westerstorm het corpus van het kruis
 woel en terecht kwam op een grafkel-
 der. Wekenlang bleef het daar liggen
 tot het toevallig ontdekt werd door een
 der omwonenden. Deze waarschuwde —
 eveneens bij toeval — de Bornse schil-
 der, de heer H. Liedenbaum en naar nu
 is gebleken, was het een gelukkige
 waarschuwing, want deze schilder inte-

resseert zich buitengewoon voor derge-
 lijke gevallen. Hij haalde het Kruisbeeld
 op en nam het mee naar zijn atelier.
 Hoewel het Kruisbeeld er ontoonbaar
 uitzag, viel hem reeds direct op, dat het
 corpus zulke prachtige harmonische lij-
 nen vertoonde. Overigens viel er niet
 veel bijzonders aan te bespeuren. Het
 corpus zat n.l. dik onder de verf. Bij
 ingeving begon de heer Liedenbaum het
 Kruisbeeld te reinigen en de resultaten
 waren verrassend. Toen hij de verf, die
 soms wel een halve centimeter dik op
 het gezicht van het corpus zat, ver-
 wijderd had, zag de schilder, dat het
 een uitzonderlijk mooi beeld was. Met
 sindeloos geduld heeft hij het Kruisbeeld
 verder gereinigd en nadat de vele lagen
 verf verwijderd waren, bleek, dat het
 Kruisbeeld vervaardigd was uit hout en
 wel gewatard dennenhout, gesneden uit
 één enkels dennenboom. De man, die het
 Kruisbeeld vervaardigd heeft, moet een
 waar kunstenaar geweest zijn, want hij
 heeft een prachtig stukje werk gele-
 verd. Bijzonder mooi is de expressie van
 het gelaat van Christus. Het is een tref-
 fende uitbeelding van de Mensenzoon,
 die Zijn leven heeft geofferd voor de
 menschen. Met het reinigen van het beeld
 waren echter de moeilijkheden niet over-
 wonnen, want de Christus-figuur moest
 geheel gerestaureerd worden. Zo waren
 een groot deel van het hoofd en de rech-
 tervoet geheel vergaan. De heer Lieden-
 baum is erin geslaagd om deze delen te
 vernieuwen. Ook heeft hij aan de voet
 van het Kruis een prachtige Calvarie-
 berg vervaardigd waaromheen een slang
 is aangebracht met een appel in zijn
 bek.

Dit prachtige Kruisbeeld is vervaar-
 digd door een Westfaalse kunstenaar
 en heeft, tot zover is nagegaan, vanaf
 1785 op het oude katholieke kerkhof ge-
 staan. Het Kruisbeeld zal nu een vaste
 plaats krijgen in de Stephanus-kerk en
 zal aan de linkerzijde op het Priester-
 koor.

Dit artikel is een verkorte versie van het artikel dat reeds eerder
 verscheen in "Rond de Stephanustoren" van Maart en April 1968.

Deank noa vuurda'j begint. En a'j begunnen bint bliew dan deanken.

't OALE BOORN

*Wie 'j könt d'r alle trots op ween
Het dorp oons toovertrouwd,
Wie könt het alle samen zeen
Dat Boorn wördt op 'e 'bouwd.*

*Wie könt het um oons hen good zeen
't Dorp veraandert en – allicht –,
Wie könt er alle trots op ween
Het krig een nie 'j gezicht.*

*Mer as ik deur de stroat 'n goa
Dan deenk ik an weleer,
Dan deenk ik an die oale tied
Vól van 't oale is nig meer.*

*Woar bint ze bleem dee kleine zaakjes
Dee kleine weenkels van weleer,
De greunteboertjes, kruideniertjes
De meesten vót, dee bint nig meer...*

*Want Kamman hef gin kökkernötten meer
De Harmonie ligt plat,
En Blokjan geet nig meer met 't peerd
Ook Wirock heft veur 't gat.*

*En Dika Menting hew e 'kend
't Cafeetje oawer 't spoor,
Knipeugske – kopen veur 'n cent
Noar Brandriet veur de moor.*

*Gin Douwe Kruyt, gin Bultje Over meer,
Gin Poedel of de Plaat...
Groothengel, Doeschot, Van de Berg
Bint alle van de kaa 't...*

*De Gaper, Gelink, Hilberink
De weenkels oet dee daag 'n,
Gin Kollenboer zee 'j sjouwen meer
Met zien 'n peerd en waag 'n.*

*De schaalvergroting, 't kleenkt heel logisch
De supermarkt, het centrumplan...
't Is heel modern en economisch...
Mer al dee kleen 'n goat d'r an.*

*Wie könt d'r malle trots op wéén
Dee opbouw döt oons deugd,
Mer 'n beetje heimwee is 't er bleem 'n
Noar 't Boorn van ônze jeugd.*

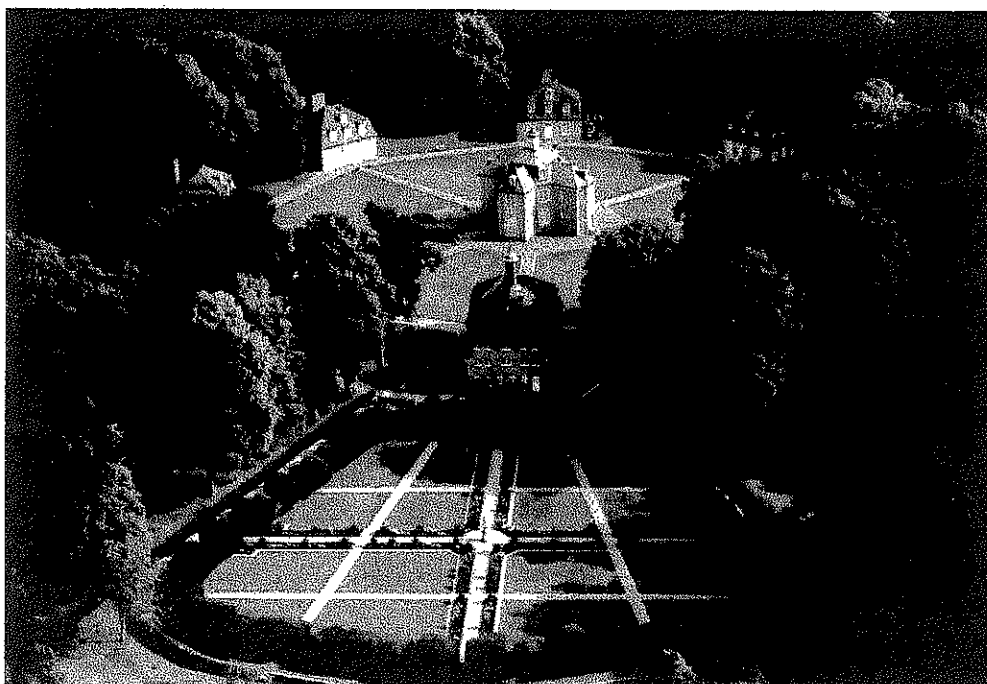

Jan Kleinman.

EXCURSIE NAAR DUITSLAND

Zaterdag 6 juni 1998 was het weer zover! Ons jaarlijks reisje; deze keer naar de bosrijke Hümling in Duitsland. Vanuit Borne vertrokken we met een niet al te volle bus naar het in de Hümling gelegen jachtslot Clemenswerth bij het plaatsje Sögel, zo'n 40 km oostelijk van de Nederlandse plaats Emmen.

Het weer was niet geweldig, maar de stemming opperbest. Aangekomen in Clemenswerth, werden we in de gezellige kelderruimte, de kasteeltaveerne in een der bijgebouwen, verwend met koffie en versgebakken appelcake. Lekker! Het mooie jachtslot met een centraal gebouw, met in een kring er omheen, noch 8 bijgebouwen, werd gebouwd in de jaren 1736-1746 door

Vogelvlucht van jachtslot Clemenswerth

architect Johann Conrad Schlaum in opdracht van de Vorst-bisschop van Hildesheim, Münster, Osnabrück en Paderborn, Clemens August. Clemens gebruikte het slot vooral voor zijn vele jachtpartijen in dit bosrijke gebied. Tijdens onze interessante rondleiding door dit fraaie slot en de DIA-vertoning, woedde er buiten een hevig onweer. Deze bui was gelukkig over toen we weer buiten kwamen.

Na dit indrukwekkende bezoek vertrokken we naar de wind-watermolen, de Hübener Mühle, die zo'n 8 km zuidelijker is gelegen. Het was heel bijzonder om zo'n oeroude molen te zien die zowel op windkracht als op waterkracht kan draaien. Ook heel bijzonder was daarna de verwelcoming in het restaurantgedeelte van deze Duitse molen door een Grieks paar. Deze mensen hadden veel moeite ons te verstaan, maar uiteindelijk kreeg toch iedereen min of meer wat men besteld had.

De deelnemers aan deze mooie excursiereis.

Vervolgens gingen we naar het enkele km's westelijker gelegen Groß Berßen, waar we na een korte wandeling een paar prachtige hunebedden mochten bekijken.

Het bezoek aan de hunebedden.

Daarna gingen we weer huiswaarts. Al met al een leerzame en gezellige dag. Misschien gaan er volgende keer meer leden mee? Warm aanbevolen!

De redactie.

HET GEMEENTEWAPEN VAN BORNE

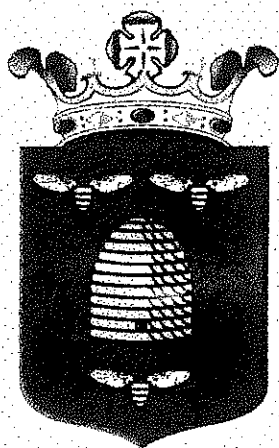
Het gemeentewapen van Borne is nog betrekkelijk jong. Toen eind vorige eeuw de nieuwe Statenzaal in het Provinciehuis werd ontworpen, werd de suggestie gedaan om de ramen van deze zaal te voorzien van de wapens der gemeenten in Overijssel. Er bleek toen een probleem: meer dan 20 gemeenten, waaronder de gemeente Borne, had nog geen wapen!

De tijd was beperkt dus moest er met stoom en kokend water worden voorzien in de ontbrekende wapens. Daaraan zouden de betreffende gemeenten hun medewerking moeten willen verlenen. Er was haast geboden. De wapens dienden te worden ontworpen en door de gemeenten goedgekeurd. Daarna moesten ze nog door de Hoge Raad van Adel worden bevestigd. De heer Hoefler, kenner van deze materie en directeur van het museum van de vereniging van Overijssels recht en geschiedenis pakte dit werk aan.

Een en ander is uiteindelijk wel gelukt, maar niet alle nieuwe gemeentewapens zijn daardoor weloverwogen tot stand gekomen. Zo ook het wapen van Borne. We kennen allen het thans gebruikte wapen van Borne met de bijenkorf vergezeld van drie bijen met uitgespreide vleugels. De wapenbeschrijving luidt als volgt:

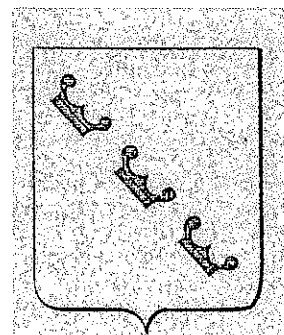
In azuur, een bijenkorf van goud, vergezeld van drie bijen met uitgespreide vleugels, geplaatst twee boven en een onder; het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paalen.

Dit wapen is verleend op 28 november 1957 bij K.B. No. 21, doch was reeds zonder kroon verleend bij K.B. No. 35, op 1 november 1898.

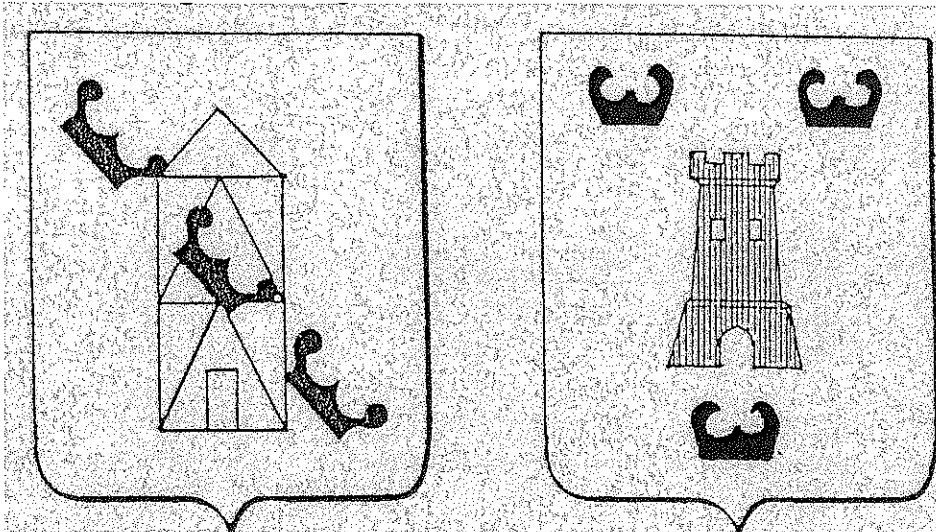

Sierksma geeft in zijn boek de volgende toelichting: *Van oudsher is Twente een bijen- en iemkerland bij uitstek geweest. De bijenteelt was eertijds zelfs de voornaamste inkomstenbron ten plattelande. De honing diende als zoetstof. De was bestemde men voor het vervaardigen van kaarsen.*

De nadruk die met dit wapen wordt gelegd op de bijenteelt is wel wat overdreven. Het houden van bijen was in heel Twente gemeengoed, dus niet erg specifiek voor Borne! Het zou beter zijn geweest als men wat meer met de geschiedenis van ons dorp rekening had gehouden. Tenslotte waren er enkele adellijke geslachten die een wapen voerden waarvan men er minstens een of meer, geheel of gedeeltelijk, had kunnen gebruiken. Maar meer nog. De geschiedenis van het dorp Borne zelf zou een goede basis hebben kunnen bieden voor een verantwoord ontwerp van een nieuw gemeentewapen. Zoals we weten had Borne vroeger een Borg binnen de grenzen van het dorp. Deze borg was verbonden met de bewoners van het Grotenhuis in Hertme. Wat zou meer voor de hand hebben gelegen dan b.v. het wapen van de familie Van Overhagen (lange tijd bewoners van het Grotenhuis en eigenaren van de Borg van Borne) te gebruiken. Dit is dan ook de kern van het betoog dat C.L. ten Cate in een van zijn boekjes over de borg van Borne voerde. Op het krantenartikel daarover in 1992, in de Twentse Courant, reageerde de heer Damhuis uit Losser terecht. Ten Cate stelde nl. voor, drie zwarte schuingeplaatste vuurslagen* te plaatsen

over een figuratieve rode burchttoren. De heer Damhuis gaf een evenwichtiger ontwerp met drie vuurslagen¹⁾ gegroepeerd rond een duidelijk herkenbare kasteeltoren. Een heraldisch verantwoorde burcht. Ook de kleuren van het wapen zouden dan niet in tegenspraak zijn met de heraldische regel dat geen kleur op kleur mag worden gebruikt.

Links het voorstel van Ten Cate en rechts dat van Damhuis.

Helaas mogen we er waarschijnlijk van uitgaan dat er (voorlopig) wel verder gewerkt zal worden met het oude gemeentewapen. Hoewel de borg van Borne zeer waarschijnlijk nooit het stadium van een houten gebouw of een vakwerkgebouw zal zijn ontgroeid, lijkt het voorstel van Damhuis een hele verbetering t.o.v. het thans bestaande gemeentewapen. De gemeente zal echter wel niet staan te springen om zo'n dure verandering door te voeren...

F.J. van Capelleveen.

Literatuur:

1. Voorstel voor een nieuw gemeentewapen Borne.
In: Twentse Courant, 1 mei 1992.
2. Nogmaals het wapen van Borne.
In: Twentse Courant, 15 mei 1992.
3. C.L. ten Cate.
Borne en z'n borg, deel 2, Utrecht 1992.
4. Kl. Sierksma.
De gemeentewapens van Nederland, Utrecht/Antwerpen 1960.

¹⁾ = Een vuurslag is een van oorsprong ovaalvormig stuk staal om vonken te slaan uit een vuursteen. In de heraldiek komt het vaak voor in goud in bijzondere vormen, b.v. kroonvormig.

MONUMENT 9

De huidige Doopsgezinde kerk aan de Ennekerdijk in Borne, zoals zovele kerken van dit kerkgenootschap ook wel "Vermaning" genoemd, is in 1824 gebouwd. Voordat dit gebouw tot stand kwam werd er door de doopsgezinden gekerkt in het ernaast gelegen, maar na wereldoorlog II afgebroken, kerkhuis. Dit was een oud boerderijachtig gebouw waar ook de voorganger der gemeente woonde. Later werd dit huis het onderkomen van koster Tegelder en zijn gezin.

De eerstesteenlegging vond plaats op 15 april 1824. Er zijn in de loop der jaren verschillende kleine veranderingen aan het gebouw aangebracht. Zo is b.v. in het midden van de vorige eeuw, het houten plafond vervangen door een stuc-plafond. Door een schenking van Mw. Salm-Stenvers uit Amsterdam kwam er in 1866 een klein seraphine-orgeltje, dat in 1871 door het huidige orgel vervangen werd. Dit orgel is gebouwd door C. Haupt te Osterkappeln bij Osnabrück. Tot ontzetting van velen brak er op 28 dec. 1983, tijdens werkzaamheden, brand uit in de kerk. Het grootste deel van het kerkdak werd daarbij verwoest. Omwonenden voorkwamen dat de inventaris geheel verloren ging door kordaat het grootste deel naar buiten te slepen. Hoewel de niet verplaatsbare zaken in de kerk nogal wat waterschade opliepen, heeft een in juni 1984 begonnen restauratie binnen een jaar geleid tot een herboren kerkgebouw. We mogen hopen dat dit kerkgebouw, groots in eenvoudigheid, ons dorp nog lang mag sieren.

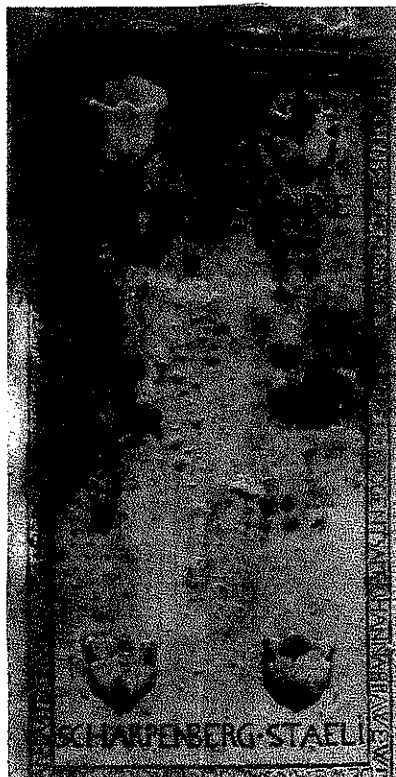
DRIE BRAWE-GRAFSTENEN IN DE KERK VAN BORNE

Herinneringen aan de familie Brawe ten Campe Dijkhuis, gerelateerd aan de familie Schele van Welvelde

DE AANLEIDING

In de Oude Stephanuskerk van Borne ligt een drietal grafstenen, gewijd aan de nagedachtenis van leden van de familie Brawe. De relatie met de familie Schele van Welvelde is eenvoudig: Sweder II huwde in 1615, in een tweede huwelijk, **Anna Brawe ten Campe Dijkhuis**.

De drie stenen zijn als volgt te omschrijven (Lit. 1):

Een grafsteen van 200 x 100 cm, met als randschrift: *A° 1616 de(n) 6 Nove(m)b(er) is in God gerustet de WolEdle Ehr en dogesame Juf. Eregart Brawe dogter va(n) de Ca(m)pe hars olders it 72 jar. God wil ehr en(de) ons allen g(e)ne(dich sein).*

Een grafsteen van 200 x 100 cm, met als randschrift: *Anno 1624 den 17 November is in de Heren entslapen de Weledele eer- ende dogentsame Johanna Brawe weduwe van saligen Joncker Clas van Duite ten Oldencampe, die Got ein salige upstandinge verl(ang)en wol.*

Een grafsteen van 208 x 114 cm, met als randschrift: *Anno 1630 den 8 Augusti is in den Heren entslapen die WelEdele viel Ehrent dogentsame frouw Else Schade weduwe Brauwe ten Campe ende (Dijc)khuis. Godt wol. (Hae)r Ed: uns (all)en genedich sijn.*

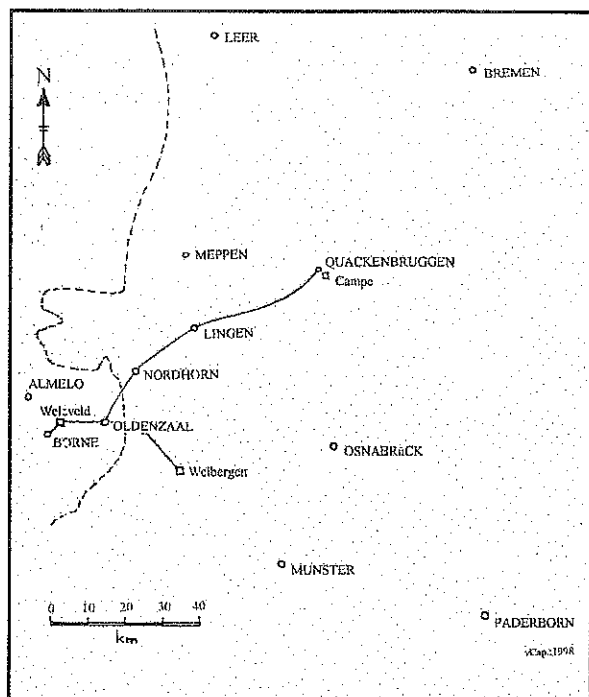
Hiernaast: Een der grafstenen van de familie Brawe.

HET GESLACHT BRAWE

Het moet een oud adellijk geslacht geweest zijn (Lit. 2). Dit schrijft iemand van de "koale kaant" (de aange-trouwde Sweder II Schele van Welvelde) en net als de meeste adellijke personen in die jaren die zich bezig houden met de beschrijving van de familie, zal hij die verhalen en herinneringen dus wat hebben aangedikt. De oorsprong van de familie Brawe zoekt Sweder in Frankrijk en hij wil dat vooral bewijzen uit de naam: "Brawe". De naam zou van brave of braaf afkomstig zijn in de zin van dapper. En was het niet zo, dat edelen in die tijd juist braaf of dapper waren? De eerste "Brave" lieden zouden dan later met de legers van Karel de Grote vanuit Frankrijk in de streek rond de stad Osnabrück zijn neergestreken.

De familie kreeg wat meer voet aan de grond en uiteindelijk komen we leden van de familie als borgman tegen in de stad Quackenbruggen (thans Quakenbrück). De belangrijkheid van de familie in die stad meent Sweder te kunnen aflezen in een straatnaambordje: de Brawestraat. Ook in de aanwezigheid van een lederen schild, voerende het wapen van Brawe, hangend aan de borg binnen de stad.

Sweder II kent Quackenbruggen. Hij herinnert zich nog een bezoek aan de stad en het huis van de familie, liggend op een heuvel aan de rand van de bebouwde kom. Borgmannen en stadsraad hadden hem uitgenodigd voor een maaltijd in de open lucht, op het nog steeds bestaande grote plein voor het raadhuis. Wat voor een maaltijd! Aan ongedekte tafels en met servet op zijn schoot zat hij daar, samen met de edelen, priesters en raad. Het schijnt hem, dat deze maaltijd een soort traditie inhoudt.

Betreffende de familie Brawe beschikt Sweder over de nodige genealogische gegevens. Hij begint met ene **N. Brawe**, die een huisvrouw zou hebben uit de familie Van Buckrade. Hun zoon **Herman** kwam als eerste op Quackenbruggen. Herman trouwde met **Elsebe** (of **Elsje**) van **Ellendorp** en met haar kwamen de goederen van Dijkhuis in de familie. Herman en Elsje kregen drie kinderen: **Herman II**, domscholaster (=opzichter/zegelbewaarder van het kloosterkapittel) in Osnabrück; **Gert**, Duits orderidder in Vijfland en **Elsebe**.

Elsebe Brawe huwde **Herman van der Campe ten Campe**. Dit huwelijk bleef echter kinderloos. Herman van der Campe had een zuster, **Anna** geheten, die met een Saksisch edelman trouwde: **Johan van Scherpenborg**, drost van Meppen en Bevergern. Blijkbaar

wordt dit huwelijk door de dood van Johan van Scherpenborg ontbonden, want deze Anna huwt later met **Hendrick Brawe** een broer van Elsebe. Zo kwamen de goederen en het huis Campe in het bezit van de Brawen.

De zoon van Hendrick Brawe en Anna van Scherpenborg, **Herman Brawe** (die dertien jaar gehuwd was met Elsebe Schade), was een goed ontwikkeld man, met een indrukwekkende staat van onderwijs en opleiding. Van Meppen ging hij naar de hogere school van Bentheim en vandaar naar Zwolle om tenslotte aan de Universiteit van Heidelberg af te studeren. Zijn voor die tijd typische adellijke vorming kreeg hij aan het Hof van Palzgraaf Frederick en van de Palzgraaf Christoffer. Na zijn terugkeer op de Campe werkt hij nog een tijd voor de Bisschoppen van Osnabrück, Munster en Paderborn. Maar ook Herman Brawe heeft het eeuwige leven niet. Hij voelt zich niet goed en gaat op conculc bij zijn vriend, dokter Mol, in de stad Leer. Het blijkt echter erger te zijn dan hij vermoedt. In 1587 sterft Herman daar ter plaatse en Graaf Johan van Oost Friesland laat hem in de kerk van Leer begraven. Zijn vrouw **Else**, of Elsebe, **Schade** blijft op veertigjarige leeftijd achter met haar twee zoons en drie dochters, Hendrik, Johan, Adam, **Anna** (die met Sweder II zou trouwen), Johanna en **Ermgard** of Eregard. Palzgraaf Christoffer, die tijdens de slag op de Mookerhei samen met Ludwig von Nassau sneuvelde, schonk hen nog een fraai ingebonden bijbel. Sweder II heeft dit boek zelf gezien bij de oude moeder Brawe...

Hendrik Brawe en Elsebe Schade hebben **Het Huis Campe** in het midden van de zestiende eeuw opgericht. Het **geboortehuis** van **Anna Brawe** bestaat nog steeds en is in het bezit van de Freiherr von Dincklage.

Elsebe Schade is de dochter van Hendrick Schade ter Ihorst en Anna Stael, dochter van de Luthusens. Vader Hendrick was eens de drost van Wilshusen. Ook Elsebe (of Else) krijgt een degelijke opvoeding, maar dan wel toegepast op het feit, dat ze vrouw is. De opvoeding betreft derhalve de godsvrucht en alle verdere christelijke deugden. Voor die opvoeding zorgt de familie in de meest brede zin van het woord (o.a. door een Vrouw Holle ten Hemelrijk!!!).

Haar oudste zoon **Hendrik**, die met Almud van Plettenburg trouwde, neemt dan de zaak over en zij vertrekt naar haar lijftocht in de stad Quackenbruggen tot 1624. Dan breekt de voor de Duitse landen wrede dertigjarige oorlog uit en vlucht Elsebe naar haar dochter en schoonzoon op Welvelde in de Lage Landen en op die vlucht neemt ze haar dochter Johanna, die inmiddels weduwe is van Jonker Claes van Duite, mee. Voor dochter Johanna is dat kennelijk te veel. Ze sterft in Borne op 17 november 1624 en wordt bijgezet in het familiegraf van de Schele's. Elsebe blijft bij schoonzoon Sweder en dochter Anna wonen. In 1626 trekt de familie zich echter terug op Welbergen, waar moeder Else op 8 augustus 1639 overlijdt. Sweder II zal haar in Borne laten begraven.

DE BEGRAVENIS VAN DE OUDE ELSEBE

Elsebe Schade (1548-1630) sterft in haar 82^e levensjaar en wel op 8 augustus. De begrafenis zelf vindt te Borne plaats op: **27 augustus!!** De begrafenisstoet, samengesteld uit familie en bekenden, stond niet direct klaar. Velen moesten van heinde en ver komen. Eerst verzamelen zich de gasten te Welbergen. Dat was op 25 augustus. De klokken van Welbergen luiden de dode uit, evenals de klokken van het Stift Langenhorst. Pastoor Godeke Wiggerhorn had daarvoor zijn toestemming gegeven. Het stoffelijk overschot werd in een convoer van drie wagens naar Borne vervoerd. Eén voor het lichaam van Elsebe, één voor het echtpaar Schele en één voor de rest van het gezin. De 26e augustus komen ook de vrienden bijeen op het Huis Welvelde: De weduwe Brawe ten Campe en Margaretha Schade, die weer de weduwe is van Van Haren tot Laer. De volgende dagen druppelen ook de anderen binnen.

Dan formeert zich de stoet, die vanaf Welvelde, over zanderige binnenwegen, naar de Kerk van Borne zal gaan, keurig op volgorde van belangrijkheid: Zoon Gosen Heidenreich Schele voorop. Dan volgt Palinck van Hovel tot Westervliet, Frederik van Ense tot Hekeren (eens namens Koning Philips II de drost van Haaksbergen en later kapitein-luitenant in Lingen). Verder de richter van Borne, Herman Rammelman, met zijn zoon. De voornaamsten van Borne begeleiden het lijk naast de wagen en dragen het de kerk in. De stoet wordt gevolgd door Sweder II met vrouw en kinderen, de familie Brawe ten Campe, Almud van Plettenburg en haar kinderen, Vrouwe Van Haren met haar edele dochter, een stiftsjuffer uit Weerselo die de naam Lucke Wolber draagt, de Vrouwe van Saasveld genaamd Maria van Wie, vrouw van Gerard van Rede. Dan de juffers van het stift Weerselo: Glabeke, Heeckeren, Mulert en Munster en Agnes Reinera Schele, dochter van Sweder II. Aansluitend Johan de Bake van Backenhage, rentmeester van Twente, met zijn huisvrouw en Anna Hagen en dochter, weduwe Mulert, Geila van Falkenhuizen, de weduwe **Van Welveld** ter Hachmöllen, Gerardus ter Haer, de gewezen richter van Almelo, met zijn zoon Jan die doctor in rechten is. Tenslotte volgt de Meijer van Borne, de man die enige kost zond en enkele tonnen bier bezorgde. Aan die stoet voegen zich dan nog Karel Victor Ripperda van Wijtwert en Venhuis met zijn vrouw Petronella Elisabeth Schade, de dochter van Ihorst, samen met juffer Sophia Ripperda.

Er waren nog andere vrienden uitgenodigd, zoals Johan Brawe tot Dijkhuis, Adolpha Droste, de abdis van Langenhorst, Willem Schade van Hunthosen en drost van Wilshusen, Johan Hendrik Schade van Ihorst, Hauge van Buddenberg, Hendrik Schade van Meppenberg, Barteld Fridag van Devesborg en Diderik Morjen van Stover. Die zijn allemaal niet gekomen, maar ze hebben zich tenminste veronschuldigd. De rentmeester van Ootmarsum Heiden, Johan van Raesfelt op Twickel, de drost van Vollenhove en Willem Ripperda van Hengelo, Buxbergen en Boekelo zijn ook uitgenodigd, maar ja, die waren niet thuis!

Huize De Camp.

Die er wel waren schaarden zich om het lichaam van de oude overledene in de nieuwe zaal van het Huis Welvelde. Dominee Walter Molan hield zijn lijkpredikatie en verwijst aan de hand van de tekst en de betreffende geloofsartikelen naar de opstanding van het vlees en het eeuwige leven. Na de maaltijd, genuttigd in de kleine zaal, wordt de oude Elsebe eindelijk begraven. Des middags om drie uur en het graf ligt recht voor het altaar!

DE UITNODIGING

Woll-edele

Als Gott Almechtig beliebt hefft den 18. Augusti omtrent middag die walledele, viel ehr- en tugentsame Elsabe Schade, wittib Brawe, weland frau zum Campe end Dickhausz, meiner L hausfrauwen Mutter, aus diesem vergenglichen, zetlichen leben zu sein ewiges genadenreich in guter gedult und gelassenheit ab zo fördern, end wir angesetzt haben, gunt Gott, kunfftigen dingsdag zu acht tagen (wirdt sein der 27. Augusti) den leichnam zu Borne in Twente in onser altvetterlich begrebnisz, da Ihr Edl. Zalige dochter end zeligen ehejunckeren swester gereden begraben, zu erden gestatten, so gelangst onser nabarlich und verwantfreundlich begeren Eur Edl. Sich gefallen wollen lassen an 26. Augusti des abens zu vor zeitlich mit derselben l. hausvrau end angewesenden kindern sich ein zu stellen am hause Welvelde, omb folgends den 27. Der L. mutter zalige diese letzte ehr zu erzeugen end solchen christlichen begrebnis neben andere freunden, verwanten end nachbaren auch freundlich bei zu wonnen. Daran wirds uns ein bisonder gefallen geschieden end bleibens om diselbe mit alle möglichkeit zu verschulden jederzeits geflissen.

ANNA BRAWE, SWEDER'S TWEEDE VROUW

Wie de beschrijving van de familie Brawe bij Sweder II goed leest, kan niet aan de indruk ontkomen, dat hij de familie goed heeft zitten. Hij prijst de Brawe-clan haast de hemel in! Komt hij een olieverfschilderij van moeder Elsebe tegen uit 1614, dan schrijft hij er een gedicht bij op de naam van Brawe:

*Gott bescherme nu, die vrom ende dogentsaem si;
Segent baven all mei altidt prisen zall;
Kene bovan ihr soll mi gefallen mher;
Eene alleene, dick ick meene.
Braew is haer naam, braew is haer faem;
Braew ende schoen mins hartzen freund ende khroen;
Altidt lobesam von dogent so braew.
Baven goet ende gelt ende all wat in der welt
To achten staet, wydt hogsten graed.*

Factum ao 1615 den 20. Januari

Ook zijn vrouw krijgt haar klassieke opleiding. Ze gaat in de leer bij Tante Anna Brawe, stiftsjuffer in Börstel en ook die opleiding heeft betrekking op de godsvrucht, het handwerken en de huishouding. Verdere vorming geschiedt ook voor haar op de hoven van aanverwante huizen, zoals bij moei, of tante, Margaretha Schade, de vrouw Van Haren op Meppenborg. Het belang van de opvoeding in het voeren van een huishouding wordt strak onderstreept. Het huisvrouw zijn op een kasteel met bijbehorend landgoed, eist meer dan "het recht op het aanrecht" alleen.

Maar hoe kom je nu aan zo'n deugdzame vrouw, vraagt Sweder zich af. Hij geeft daar direct een voor ons opvallend antwoord op: "Ik heb altijd eerst God in het gebed gezocht!". Waar we ook op moeten letten is de uitzonderlijke liefdesverklaringen, die hij in zijn dagboek noteert. Wat te denken van:

*Brave dame, mijn hartje, mijn vriendin, mijn verlichting, mijn blijdschap,
mijn geluk. IK BEN UW DIENAAR.*

HET AVONTUUR ROND EEN SCHRIJN

Op 8 september 1629 vertrekt Anna van Welbergen naar haar landgoed in Zenderen om de pachtrogge te innen. Op zich is dat niet abnormaal. Met twee wagens rogge wil ze weer naar Welbergen terugkeren. De vrouw van de Drost van Twente, Vrouwe Mulert-Voorst, vraagt haar een schrijn, of kistje, mee te nemen. Dat kistje had al vanaf de val van Oldenzaal op Welvelde gestaan. De zoons van Mulert, Hendrik en Johan, hadden onlangs nog op Welbergen overnacht en het zou goed zijn als zij dat kistje met brieven en zegel, weer zouden krijgen. Op de tiende september vertrekt Anna Brawe weer van Welvelde. Anna gaat er zelfs van uit, alleen met een doos brieven en een zegel van doen te hebben. Bij "Avering's Huis", dat volgens de kroniek bij de meijerij van Lonneker behoort, wordt de wagen van Anna

aangehouden door een bende van twintig soldaten. De mannen spannen de twaalf paarden die de wagen trekken uit en breken het kistje van Mevrouw Mulert open. Er blijken niet alleen brieven in te zitten, maar ook een som gelds, merendeels uit rijksdaalders bestaande. De bende neemt de zaak mee en verdwijnt in de richting van Haaksbergen. Vrouw Anna poogt de hoven van Enschede en Boekholt in te schakelen, om zo tot haar recht te kunnen komen. Medewerking heeft ze nu niet direct. Daarbij is de richter van Enschede niet eens thuis, dus nemen de voorlieden van Anna Brawe zelf actie. En met succes. In de buurt van Haaksbergen worden alle twaalf paarden teruggevonden en zelfs het geld is nog voor handen. De soldaten waren verstandig genoeg om mee te werken en geven zonder morren geld en paarden terug, na aftrek van 120 rijksdaalders, dat wel. Nu blijkt ook dat het om 400 rijksdaalders ging een voor die tijd zeer groot bedrag! Anna Brawe geeft aan de soldaten persoonlijk nog zes daalders drinkgeld.

Sweder II echter, kaart de zaak aan bij de Drost van Twente. Hij vertrouwt het zaakje blijkbaar niet helemaal. Hij voelt zich ook, gelet op de dubbele bodem van het kistje, misleid. Hij gaat er van uit, dat de betreffende eenheid militairen afkomstig is uit het garnizoen van Lingen, want vandaar komt de melding dat de boosdoeners alsnog gestraft zullen worden.

Er zijn in de buurt van Welbergen en Metelen allerlei onrustige (oorlogs-)handelingen. Hij verzoekt dan ook de drostin, het kistje te komen halen en hem dus van deze schrijn te ontlasten. Daarbij zit er nog meer in die dubbele bodem, wat Sweder niet weet!! Uiteindelijk laat Anna de wagen achter en plaatst er een nieuwe voerman op. De stoet keert zonder haar terug naar Goor, want daar kwamen de beesten vandaan.

VAN HIER EN DAAR: VAN ALLES WAT

Het stamboek van Schele noemt ook nog een Enneke Brawe, voor wie hij een epigram en een anagram schrijft:

*Brawia nostra
Dei preciosa
bravia donat
Quae domui haec
domini non minus
ampla manus.*

Een andere naam komen we tegen op de grafsteen in de kerk van Borne, waarover in de kronieken nauwelijks melding wordt gemaakt: Eregard Brawe, geboren in 1544 en overleden op de zesde november 1616 op 72-jarige leeftijd. Wat we alleen weten, is dat zij de zuster was van de vader van Anna Brawe en dus haar eigen tante.

Anna Brawe zelf was een zeer intelligente vrouw met een gedegen opleiding en met grote belangstelling voor de cultuur. Ze is tijdens een reis door Italië overleden en aldaar ook begraven.

J.J. Grootenboer.

Literatuur

1. Mr. P.C. Bloys van Treslong Prins
Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Overijssel.
A. Oosthoek, Utrecht 1925, pag. 30.
2. Mr. A de Bakker
Kroniek en Dagboeken van Sweder II Schele van Welvelde.
Onuitgegeven transcriptie van de 400 jaar oude aantekeningen van Sweder.

APENÖTJES ETTEN

Elken zoaterdaggoawend, zo roond de klokke van zeuwen, was 't bije oonze noodnoabers feest. 't Aarbeidersgezin Ten Hove schikken zich dan an de grote toafel in de wonkamer, vuur

't wekke ofsloetend ritueel, met zien allen apenötjes etten. De gemeudelijke, aaltied wearkende doarpsfiguur Oarnd-Jaan ten Hove, ziene slechzeende vrow Diene (dee in weazen 'n deens oetmaken) en eure drie wichter, vrowleu in 't ankommen, Annie, Mientje en Sientje. De kokosmatten wazzen op 'n klop-poal wes en 't hoes en 'n hof zaggen der fris en kaant oet.

Kort en good, 'n zundag was der in maakt. Zwoager Megelink, in wiede kontreajen bekend as "Stoeten Jaan", har krek bije ziene lesten klaanten de weenkelwaare achter de deure hen zet. Goodvaste wazzen doar twee grote papieren toetens met grote apenötjes bije, dee achter de greune schosteengedientjes eure tiedelijke plaatse kregen.

As alman kooke bije de koffie of ranja har, kon 't etten angoan. 'n Grote toeten wörden op de toafel oeteschoed en elk nam zovöl-e an kon. Onmeunig lekker, dee grote gebraande, waarme apenöten. En mear döppen en der nen kleanen vuurroad van achter de bolle wangen opsloan. Wat lekker roeken, wat nen smak, wat ne gemeudelijke hoeselijke geneugte doar!

'k Was doar keend an hoes en moch vaake van dit feestelijke teneeltjen der wil an-hebben. Apenötjes etten, onvergettelijk roeken en petretten oet miene zorgeloze keenderjoaren.

Johan G.J. Kwast.

Vuurbije koopt nich wier

ONZE OUDE STEPHANUSKERK NADER BEKEKEN 6

De lessenaar en de beker

Zo op het oog nu niet direct twee objecten, die iets met elkaar gemeen hebben. Dat wij ze deze keer allebei nader willen bekijken wordt veroorzaakt door de symbolen, die wij terugvinden zowel op de kansel-lessenaar (van 1921) als op de eeuwenoude avondmaalsbeker (van 1619 of 1643). We kunnen gerust aannemen dat de makers van beide attributen geïnspireerd zijn door de bijbelse visioenen rond de troon van God. De "maker" van de lessenaar was Mr. G.J. ter Kuile, destijds secretaris van de restauratiecommissie. De heer Grootenboer meldt in zijn boekje over de kerk dat de "schoolopziener-museumdirecteur-secretaris van de restauratiecommissie" het houtsnijwerk voor deze lessenaar zelf heeft gemaakt. Zowel op de beker als op de lessenaar vinden we verwijzingen naar het Nieuwe Testament en wel naar de 4 schrijvers van de evangeliën, te weten Mattheüs, Marcus, Lucas en Johannes. Iedere evangelist wordt in de 4e eeuw afgebeeld met zijn eigen symbool. Dit ter herkenning door het kerkvolk dat toen veelal niet kon lezen. Door de eeuwe heeft elke evangelist zijn eigen specifieke dier als symbool gekregen:

- 1) Mattheüs : gevleugelde mens
- 2) Marcus : leeuw
- 3) Lucas : stier
- 4) Johannes : adelaar

Het wordt tijd de objecten eens van dichtbij te bekijken. De beker bevindt zich gewoonlijk in de kluis, maar staat soms op de avondmaalstafel.

De lessenaar: Koperen blad met gekanteelde, omkrullende zijranden. Hierin verwerkt een houten blad met de 4 evangelist-symbolen, met hun namen verguld. Tekst: *Ingewijd 8 Mei 1921 ... Dat ik mag wonen in 's Heeren Huis (Ps. 27:4)* Gesigneerd: "G.J.t.K."

De avondmaalsbeker: hoogte 19 cm.; zilver; eerste helft 17e eeuw. Bekervormig lichaam met gegraveerde bovenrand met bloem en bladornament. Daaronder 4 grote ovalen, omrand met mascarons en griffioenkoppen (mascaron = groteske mensen- of dierenkop; griffioen = fabeldier

- boven adelaar, onder leeuw) en telkens tweemaal de evangelistsymbolen. In deze ovalen de vier evangelisten:

- 1) Mattheüs : lezend, en engel
- 2) Marcus :schrijvend op tablet; een stad op de achtergrond, aan de voeten ligt een gevleugelde leeuw
- 3) Lucas : schrijvend, en liggende os; op de achtergrond een tempel met geopend portaal
- 4) Johannes : schrijvend en adelaar met inktpot/koker in de bek.

Ik hoop, dat uw ogen beter zijn dan de mijne, zodat u één en ander in détail zult kunnen bewonderen. De vier symbolen zelf vinden hun oorsprong in de visioenen van Ezechiël en Johannes.

Ezechiël 1: 5 : Ezechiël ziet in een visioen bij de troon van God vier levende wezens. Zij zagen eruit als mensen, maar ieder had vier gezichten en vier vleugels. De vier gezichten leken bij ieder van voren op dat van een mens; rechts op dat van een leeuw; links op dat van een stier; van achteren op dat van een arend.

Openbaringen 4: 6 : Rondom Gods troon ziet Johannes vier levende wezens: het

eerste leek op een leeuw; het tweede op een jonge stier; het derde had het voorkomen van een mens; het vierde leek op een vliegende arend.

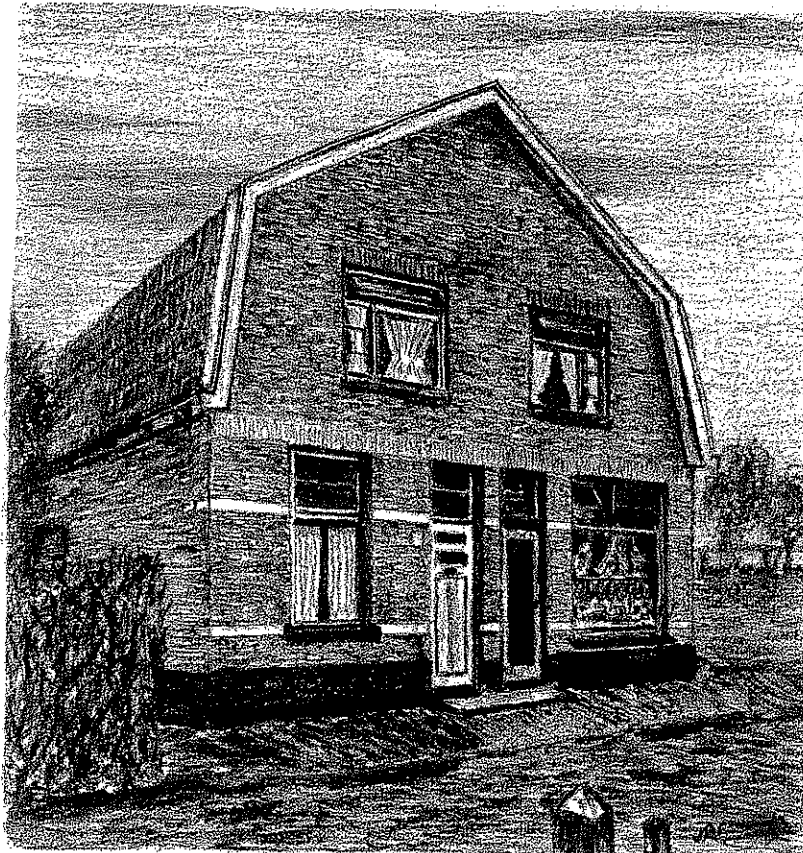
Rest nog de vraag waarom een bepaald dier steeds gecombineerd werd met dezelfde evangelist; b.v. Lucas met een stier.

Maar de verklaring daarvoor laat ik graag aan ter zake kundigen.

A.A. ten Kate.

Nich wier doon is het beste berouw

OOIT GESLOOPT 8

Slagerij J.B. Leushuis

J.B.F.L. '98

Aangezien de Oude Kerkstraat het afgelopen jaar, 1998, nog al eens in het nieuws was i.v.m. de sloop van het Joodse schooltje, gaan we nu maar eens kijken naar een pand dat er jarenlang, zij het op enige afstand, naast heeft gestaan. Bedoeld wordt, het woonhuis van de familie J.B. Leushuis met de inpandige slagerswinkel en de achtergelegen slagerij. Het was een z.g. gebroken kap woning, een bouwstijl die in de jaren twintig en dertig erg in trek was en waarvan er in ons dorp nog wel enige voorbeelden zijn te vinden.

De in 1925 gebouwde slagerij floreerde goed totdat de heer Leushuis het in een van de eerste oorlogsjaren voor gezien hield. Vlees was er toen niet, maar Duitse voorschriften des te meer. Na de oorlog was er voor korte tijd een depot van de "Voedselvoorziening" van het Min. v. Landbouw en Veeteelt in gevestigd. Daar konden de Bornse slagers en kruideniers hun vleeswaren inslaan. Daarna kreeg het pand zekere vermaardheid omdat er de z.g. vrijbank in gevestigd werd, waar op gezette tijden goedkoop vlees te koop was. Vlees van noodslachtingen en natuurlijk door erkende keurmeesters voorzien van de nodige stempels. We menen ons nog te kunnen herinneren dat "Jan met de Pan" het hele dorp doorging om de verkrijgbaarheid van vlees mee te delen. En dan zag je daar al snel een hele rij mensen voor staan met een pan in de tas.

Als laatste heeft G. Morshuis er nog een aantal jaren een paardenslachterij in gehad. Na vertrek van Morshuis naar Hengelo heeft het Warmpersbedrijf Bons en Evers er rond 1960 nog een bewerkingsafdeling in gehad tot ze later naar het industrieterrein verhuisden.

J.B.F. Leuverink.

BORIS VAN BORNE

Toespraak bij de opening van de tentoonstelling in het Bussemakerhuis van 4 mei –14 juni 1998.

Ongeveer 35000 jaar geleden, op een dag in mei, dreunde een puber door onze streek. Hij had zich, zoals een puber betaamt, van z'n kudde afgezonderd, met in z'n kolossale achterhoofd de strijdvaardige gedachte: "De wereld zal nog van mij horen!". Maar alleen zijn, is op den duur ook niks en op de cadans van zijn zware voetstap verzuchtte hij:

"Ik loop me in dit kale land onnoemlijk te vervelen"

"Ik wou dat ik twee beesten was, dan kon ik samen spelen".

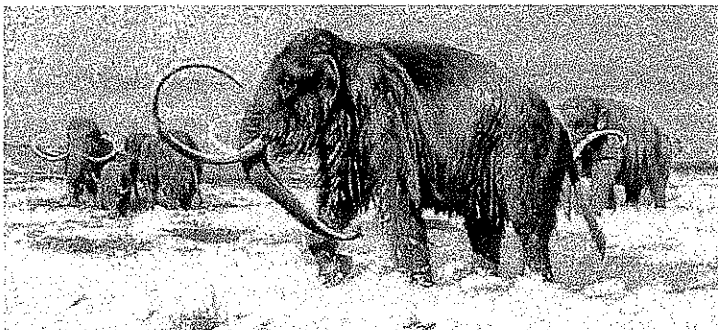
Hij liep door bevroren moerasland met diepe stromen, die heel verraderlijk bleken, omdat de ijskorst smolt. Daarom veranderde alles voor de jonge mammoet: Hij zakte door het ijs en stierf.

Misschien is 't zo gegaan. En dan, een oceaan van tijd later, is het landschap en haar inrichting en bewoning, onherkenbaar veranderd. In een onaanzienlijk stroompje, waar een Waterschap iets aanzienlijks van wil maken, wordt hij door Hans Bekhuis gevonden. Het blijft geen geheim. De plaatselijke, regionale en landelijke pers brengen het nieuws:

Met grote blijdschap geven wij kennis van de vondst van een mammoet.

Wij noemen hem Boris, achternaam: van Borne.

Heel voorzichtig is hij tevoorschijn gehaald. Zorgvuldig en deskundig zijn z'n 65 opgegraven beenderen gedroogd, gerestaureerd en geconserveerd; in het Natuurmuseum Enschede. Toen dat na maanden allemaal klaar was, mocht Boris even bekeken worden in zijn "eigen" dorp, waarna een uitgebreide succesvolle tentoonstelling in het Enschedese museum volgde van

oktober 1997 tot februari 1998, die vooral door schoolgroepen werd bezocht. Nu heeft Borne ook een museum, weliswaar een heel kleintje, maar eentje vol likkebaardende vrijwilligers die óók wel een tentoonstelling wilden... Helaas, het museum was te klein en meer ruimte was voorwaarde. Maar die was gelukkig van 4 mei tot 14

juni 1998 beschikbaar in de naastgelegen Synagoge. En na een week hard werken zijn we nu hier, zij het met een heel wat kleinere tentoonstelling. Dankzij de gastvrijheid van de Synagogemedewerkers. Dank zij professionele hulp van Enschede: Frans van Stuivenberg en Marcel Blokhuis. Dankzij de enorme inzet van onze vrijwilligers: Jan Egberink, Arend Hof, Jan Jansen, Corrie en Hans Diepenbrug. Dankzij de carnavalsvereniging De Toet'nblaozers, die Boris herboren lieten worden.

Boris, je hebt voor een hartverwarmende samenwerking gezorgd. Voor wat je zelf betrof had ik misschien mijn verhaaltje moeten starten met een carnavalskraker: "O, was ik maar..." Een van je laatste gedachten is uitgekomen: "De wereld zal nog van mij horen!" Wij hopen op veel bezoekers en weten al van ± 30 groepen van 't basisonderwijs dat ze komen!

Wilma van der Veen.

UIT DE FAMILIEKRONIEK WOOLDERINK 1

Naast gegevens over de familie Woolderink bevat deze kroniek veel interessants betreffende de hofhorigheid, bodegoederen, het verschijnsel lyftucht, tienden, de verplichtingen aan het Domein, erfwinning, opvaart, vrijkoop van horigen e.d. Enkele van deze zaken zullen in dit nummer en de nu volgende nummers van dit blad aan de orde komen.

Het Woolderink, hofhorig erve onder de Hof Delden

Na het jaar 800 vindt de kerstening van Twente plaats vanuit Utrecht en de bisschoppen van Utrecht weten in de daarna volgende eeuwen, naast de geestelijke macht, ook de wereldlijke macht in Twente in handen te krijgen. Dat gaat gepaard met aankoop en veroveringen van veel boerderijen en andere bezittingen. Volgens een manuaal van de rentmeester van Twente, een in 1385 gemaakt afschrift van een originele lijst van ongeveer 1300, bezit de bisschop van Utrecht dan ruim 200 boerderijen in Twente in eigendom. Deze worden aangeduid als zijn eigen "tafelgoederen", waarvan de pachtopbrengsten bestemd zijn voor het levensonderhoud van de bisschop en zijn gevolg.

Onder de verschillende bisschoppelijke hoven behoorde een aantal boerderijen (erven), n.l.: de Hof Ootmarsum (47 erven); de Hof Delden (16 erven); de Hof Oldenzaal (38 erven); de Hof Wiene (21 erven); de Hof Goor (28 erven); de Hof Borne (17 erven); de Hof Haaksbergen (21 erven) en de Hof Kagelink te Diepenheim (12 erven).

Op deze bisschoppelijke hoven moeten de bewoners van de onderhorige boerderijen elk jaar

De stamboerderij van de fam. Woolderink

op hemelvaartsdag de hofdag bezoeken en hun rechtshandelingen verrichten, zoals: erfwinning doen; in de horigheid gaan (opvaart); uit de horigheid gaan (vrijkoop); het maken van testamenten; versterf betalen; grond verkopen en grond in hypotheek geven (verzetten). De bewoners van het erve Woolderink in Rectum moeten hiervoor zijn op de Hof Delden. Dat is één van de Hoven waarvan gelukkig de hofboeken bewaard gebleven zijn.

De bisschoppelijke domeinen worden aangeduid als "Keizerlijke Majesteits erven".

Het Hofrecht is tijdens het bestuur van de bisschoppen van Utrecht steeds mondeling gewoonterecht geweest, maar Karel V laat op 17 maart 1546 alle hofmeijers en de oudste hofgenoten bijeenkomen op de Hof te Ootmarsum om het hofrecht op schrift te stellen. Hiervan is o.a. een copie uit 1549 bewaard gebleven van het hofboek van Espelo.

Na de afzwering van Philips II in 1588 nemen de Staten van Overijssel zelf de soevereiniteit op zich en worden daarmee eigenaar van het hofhorig domein. De boerderijen worden daarna aangeduid als "Provinciale erven". In de 80-jarige oorlog zijn veel van de Hofrechten

verwaterd en moet er weer orde op zaken worden gesteld. Op 9 augustus 1662 hebben daarom de Heeren Gedeputeerden volgens besluit van Ridderschap ende Steden, de Staten van Overijssel de "Ordre ende redres van 1662 over 's Lands Domainen van Twente" gepubliceerd.

Het "Hofrecht van 1546" en de "Ordre en redres van 1662" geven ons veel inzicht in de regels waaronder onze voorouders op het erve Woolderink geleefd hebben. Deze regels zullen dan ook regelmatig geciteerd worden.

De hofhorige erven worden weer Keizerlijke Domeinen als Keizer Napoleon in 1795 ons gewest veroverd. Aangezien hij veel behoefte heeft aan geld wil hij de Keizerlijke Domeinen publiek verkopen. Dat lukt hem wel met ongeveer 300 boerderijen van de vroegere kloosters Albergen, Weerselo, Sipculo, Almelo en Oldenzaal, die inmiddels nagenoeg allemaal zijn omgezet tot pachterven. Het lukt hem evenwel niet met de ruim 200 hofhorige boerderijen in Twente omdat de bewoners daarop ook rechten hebben, n.l. het hofhorig erf- en bouwrecht. Hoewel de hofhorigheid in de Staatsregeling van 1809 is afgeschaft, heeft het nog tot 1829 geduurd voordat de onderhandelingen tussen de Staat der Nederlanden en de hofhorigen, tot een bevredigende regeling leidden en de voormalig hofhorigen in staat stelden de rechten van het Domein af te kopen. Voor het erve Woolderink gebeurde dat op 21 maart 1830.

Toch heeft Napoleon de opbrengst van de hofhorige goederen wel kunnen gebruiken voor zijn "tocht naar Rusland" en anderszins. Hij heeft namelijk veel staatsleningen uitgeschreven met als onderpand de hofhorige Domeinen in Twente. Koning Willem I treft na de Franse overheersing dan ook een torenhoge staatsschuld aan en de afkoopsommen van de Domeinen zijn geheel nodig geweest om de staatsschuld te delgen.

Tot zover de horigheid in vogelvlucht. We komen er in de vervolgartikelen nog uitvoerig op terug.

H.A.M. Woolderink.

VAN HOREN ZEGGEN....

Nieuwjaarswensen aan Jacob Spanjaard

In de tijd van Jacob Spanjaard was de gewoonte gegroeid dat met nieuwjaar de mannen van Borne nieuwjaar gingen wensen op het kantoor van Jacob. Ze kregen dan een kwartje en een sigaar met de beste wensen voor het nieuwe jaar.

Op een keer zeiden een paar spoorwegmensen tegen elkaar dat ze eigenlijk wel met deze gewoonte wilden breken. "We hebben immers niets met Spanjaard te maken" was het motto. Ze gingen dus niet. Door de omgeving werd echter veel druk uitgeoefend om toch te gaan. Na enkele dagen gingen ze inderdaad alsnog. Bij binnenkomst in het kantoor riep Jacob: "Zo, waarom komen jullie nu pas? Wensen jullie mij geen gelukkig nieuwjaar?". "Jawel" zeiden de spoorlui, "Maar wij wilden niet komen voor dat kwartje en een sigaar". "Jullie hebben groot gelijk" zei Jacob. "Ik wens jullie een goed nieuwjaar". Ze konden gaan.

De spoorlui waren nog maar nauwelijks terug op hun werk toen er door de fabriek van Spanjaard voor ieder een groot pak textiel werd afgeleverd...

De redactie.

ZO WAS'T, ZO IS'T

Rond 1900 vestigde zich op deze plek aan de Prins Bernhardstraat (naast de villa van dokter Vriesendorp) ene B.J. Hagreis als uitbater van Café Billard. G. Meijerink werd er in 1935 caféhouder, waarna het pand werd verbouwd in het uiterlijk dat we op de bovenste foto kunnen zien. Volgende caféhouders waren : E. van der Laan; Chr. Meere; D. van der Werf en de fam. Godeke. Het pand werd uiteindelijk benut als verkoophal voor meubelen. Daarna werd het afgebroken en bouwde aannemer Oosterveld er, voor eigen gebruik, de villa op die we op de onderste foto kunnen bewonderen.

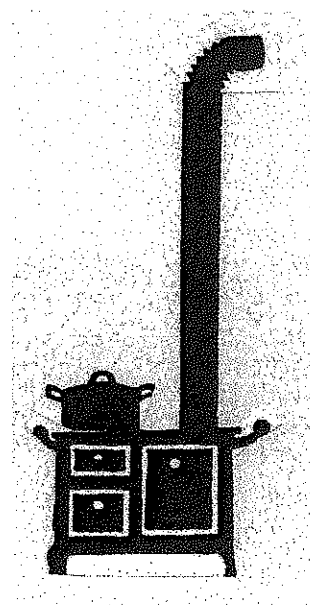

MENTINK & Co.
(kolenboer)

In stemmig zwart
en ongewassen
handen
Weerstand hij
steeds
de toets
van de kritiek

De kachels
moesten
immers branden.

Lejo van Kuijeren.

HET REKENINGENBOEK VAN MÖSSELBOER 1

Lopende van 29 februari 1856 tot in het jaar 1909

Het rekeningenboek

Voor stamboomonderzoek naar de familie Wegter kwam ik o.a. terecht bij Jan Hassels Mönning. Jan had van zijn overgrootvader, Johannes Antonius Morselt (geboren 30-1-1813) een oud rekeningenboek. Jan vroeg of ik er zin in had het eens in te kijken. Na lezing dacht ik, er staat heel veel belangwekkends in.

Om te beginnen schrijft Johannes Antonius, binnen in het boek, zijn naam en de datum waarop het boek begint. Er staat:

Johannes Antonius Morselt Hoort Dit Boek Toe, Borne den 29 Februari 1856. 1852 den 21 April Hebben wij den Huwelijken Staat aanvaart en mijne Geëerbiedigde vrouw Geziena Nijhuis is overleden den 16 September 1863. Een Tweede Huwelijk op den 7 Januari 1864 met Janna Meulenbroek.

1856 75 J. Morselt 1876

<i>22</i>	<i>ebbaart en vaer dennen haalt van den dijk bij</i>	
<i>30</i>	<i>een vaer haert haalt van Laasvelt</i>	<i>25</i>
<i>3</i>	<i>April een vaer haert haalt van Laasvelt</i>	<i>130</i>
<i>12</i>	<i>drie vaer mes vaert tot kempken een vaer haert</i>	<i>90</i>
	<i>of bonen stakken met gebragt</i>	
<i>15</i>	<i>April een vaer mes vaert tot kempken</i>	<i>20</i>
<i>23</i>	<i>een vaer mat vaert tot de akkermaat</i>	<i>2575</i>
<i>21</i>	<i>...</i>	<i>...</i>

Een stukje van het handschrift in het rekeningenboek van Jan.

Maria Morsel, geboren 29-10-1864, stamt uit het tweede huwelijk en is op 27-6-1901 gehuwd met Franz Josef Hassels Mönning, de opa en oma van Jan.

Mösselboer had klanten waarvoor hij hand- en spandiensten verrichtte. Zijn klanten hadden wel grond, maar geen paard en wagen. In totaal zijn er 20 klanten in het boek vermeld, waarvoor hij aanvankelijk steeds twee bladzijden inruimde. Later paste hij dat aan.

Boerderij Mösselboer zoals deze er thans uitziet.

De klanten

Welke klanten Jan (Johannes Antonius Morsselt) had en wat hij voor hen deed en hoe hoog de kosten waren, zullen we eens per klant gaan bekijken.

Jan rekende per voer (=wagenvracht), dag of dagdeel. Soms schreef hij *een groot voer* of *een zwaar voer eikenhouwdt*. De prijs verschilde per gereden afstand.

Een voer mes tot de poorte 15 cent. Een voer mes tot de hemmelhorst 35 cent. Een voer mes tot de nieuwe grond 45 cent. Een voer mes tot hesseldersted en een voer plaggen met gebragt 40 cent.

In 1856 rekt hij per dag 250 cent, per halve dag 125 cent en een klein halven dag 100 cent. In 1879 werden de prijzen verhoogd, b.v. een dag voor 300 cent.

Het ging om de volgende klanten:

E. WISSINK, notaris, klant vanaf 1856, 0,5 blz.

In de loop van het jaar 1868 haalt Jan 13 keer 'n voer *brandhouwt* zonder vermelding van de prijs! *Voldaan 1856 6 julij* werd genoteerd. Hiermee is de rekening af.

Dwars in de kantlijn schrijft Jan: *1872 een roggeaar zien bloeien op Zondag 29 december*. Midden op deze bladzijde begint nu de volgende rekening.

TANKE, klant van 1868 tot 1874, 3,5 blz.

Voor hem vaart (rijdt) hij *mes, mot* (droge kruimelige mest) en plaggen en gaat hij *mes onderstrieken* (mest oppervlakkig onder ploegen), knollen, rogge, *spuirizaat* (=spurrizaad; zaad van een plant die als veevoer werd gebruikt) en *tuffelen* innaken. Grond had Tanke in de *a-maat*, waar Jan *kwekkeve* (=kweekgras, een onkruid), tossen (=graszoden), rogge, hooi, haver en tuffelenstroo vandaan haalt. Verder *boeskool* (witte kool) en *brantplaggen* (heideplaggen, als brandstof) van de *mekkelhorst*, rogge, *mangelen* (een soort voederbiet) en *wottelen* (wortelen) uit het *kempken* en rogge van *jeurmanskamp*. Ook rogge van de *esscher* uit Zenderen en *brantplaggen* uit de *haa* en rogge uit een stuk bij huis. Ergens tussen de tekst staat 1871 Maart 15 een *schute turf haalt van de Compagnie uit Zenderen en haver bragt tot Almelo en turf mede gebragt. Twee schuten turf uit Zenderen.*

FRANS MORSELT, aannemer, grote klant van 1862 tot 1905; 26 blz.

Mes, mot varen, strieken (vegen), *bouwen* (ploegen) en innaken, maar ook *met de grote hege geëgt* staat er op de rekening. Frans had grond in de *a-mate, bornzevelt, hasseldersted, grutterskamp, bootenkamp, nijkamp, akkermaat, het kempke, het beslag, de nieuwe wereld, mennegoor, de riet en de buter* (Gerard Buter was een oudoom van Frans, misschien had hij of zijn vader grond geërfd en heette dat nog steeds de Buter).

Van deze grond haalde Jan per voer *elshouwt, hooij*, plaggen, *kwekkeve*, aarde, boeskool en tuffelenstroo. Turf, voor huisbrand, haalt Jan van de *smitbrug* (dus van Wegter de *Steern*, de vroegere schippersherberg aan de haven bij de Markstraat) en zelfs uit Geesteren. Voor het bouwbedrijf sleept Jan dennen van de *Stroonboer* en uit de dijk van *Wieliek* (hij schrijft consequent *Wieliek*, waar wij het erve kennen als *Wieldiek* of *Schwering*), beuken en *tooghout* (dun hout) van Remmert uit Dulder en van Smetkamp uit *Zaasvelt, eikenhout uit Twikkel, ettelijke voeren zant van Wensink tiggelwerk* (steenfabriek) tot de *Jodenschole*, waar Frans aan het bouwen was, klei van M. Morselt (ook een steenfabriek) en Jan levert zelf, voor 190 cent, vijftig *grootdakpannen* aan de aannemer.

J.B. SCHOEMAKER, dokter, klant van 1859 tot 1877, 4 blz.

De dokter is de volgende en interessante klant. Hij laat voor het voldoen van de doktersrekening Jan ook wel eens werken. Voor Wolter en Jacob Schoemaker (broers) b.v. en voor de jonge dokter (zoon van J.B.) die in Almelo woont en ook voor dokter Kistemaker in Delden. Behalve de gewone werkzaamheden rolt Jan de grasmat van de dokter en heeft hij *de rol terug gebragt*. De dokter heeft grond in de *hemmelhorst, de bongert* en de *bolkes(stiertjes)kamp*. Van deze grond komt rogge, knollen, hooi, haver (de dokter reed paard), aardappelen en *mangelwottelen* (veevoeder). Natuurlijk had de familie van Jan Morsel ook wel eens de dokter nodig. Het verschil tussen geleverd werk door Jan en de hoogte van de doktersrekening, betaalt de dokter op een gegeven moment met tien pruisedaalders. Het volgend jaar schrijft Morsel: *de tien pruisedaalder aan J.B. Schoemaker weer gedaan...*

Het laatste jaar, 1877, komt de dokter 27,08 gulden toe, dat als volgt wordt afgerekend: *gedaan door een Biggen.*

Dit waren slechts enkele klanten die we nu konden bespreken. In een tweede aflevering zullen we met de overige klanten kennis maken.

R. van Goethem.

VAN DE BESTUURSTAFEL

Nieuwe leden

Wij wensen de volgende personen van harte welkom toe in onze vereniging:

C.H.M. Tinselboer, Borne

F. Tjaberings, Borne

H. Olde Rikkert, Borne

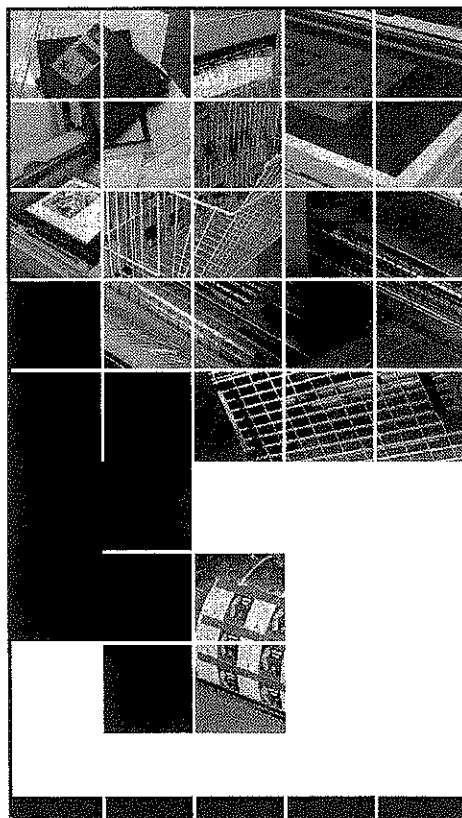
H. Ziel, Borne.

Internet

Het is verheugend te kunnen melden dat ook wij, als vereniging, met de tijd meegaan. Vanaf heden kunt U onze homepage bezoeken op het internet. Het adres is:

<http://welcome.to/heemkundevereniging.bussemakerhuis.borne/>

Op deze pagina zijn gegevens te vinden over de vereniging, hoe iemand lid kan worden en ook dat er meer jaarlijkse activiteiten zijn. Op volgpagina's worden, naast de inhoud van het blad, ook voorbeelden uit enkele reeds verschenen BOORN en BOERSCHOP's getoond. Wij hopen met deze actie extra reclame te maken voor de vereniging en zien eventuele nieuwe leden met belangstelling tegemoet.

Familiedrukwerk?

Gaat het u om huwelijkskaarten,
uitnodigingskaarten, visitekaartjes of geboortekaartjes
of om privé-briefpapier met enveloppen?

Voor reclame- en handelsdrukwerk
bent u bij ons óók aan het goede adres!

Natuurlijk,
goed verzorgd drukwerk
is ons visitekaartje!

HASSINK DRUKKERS HAAKSBERGEN

Handelsstraat 1 - 7482 GW Haaksbergen
Postbus 177 - 7480 AD Haaksbergen
Telefoon: (053) 572 17 77 - Telefax: (053) 572 62 75

Good is good, better is better